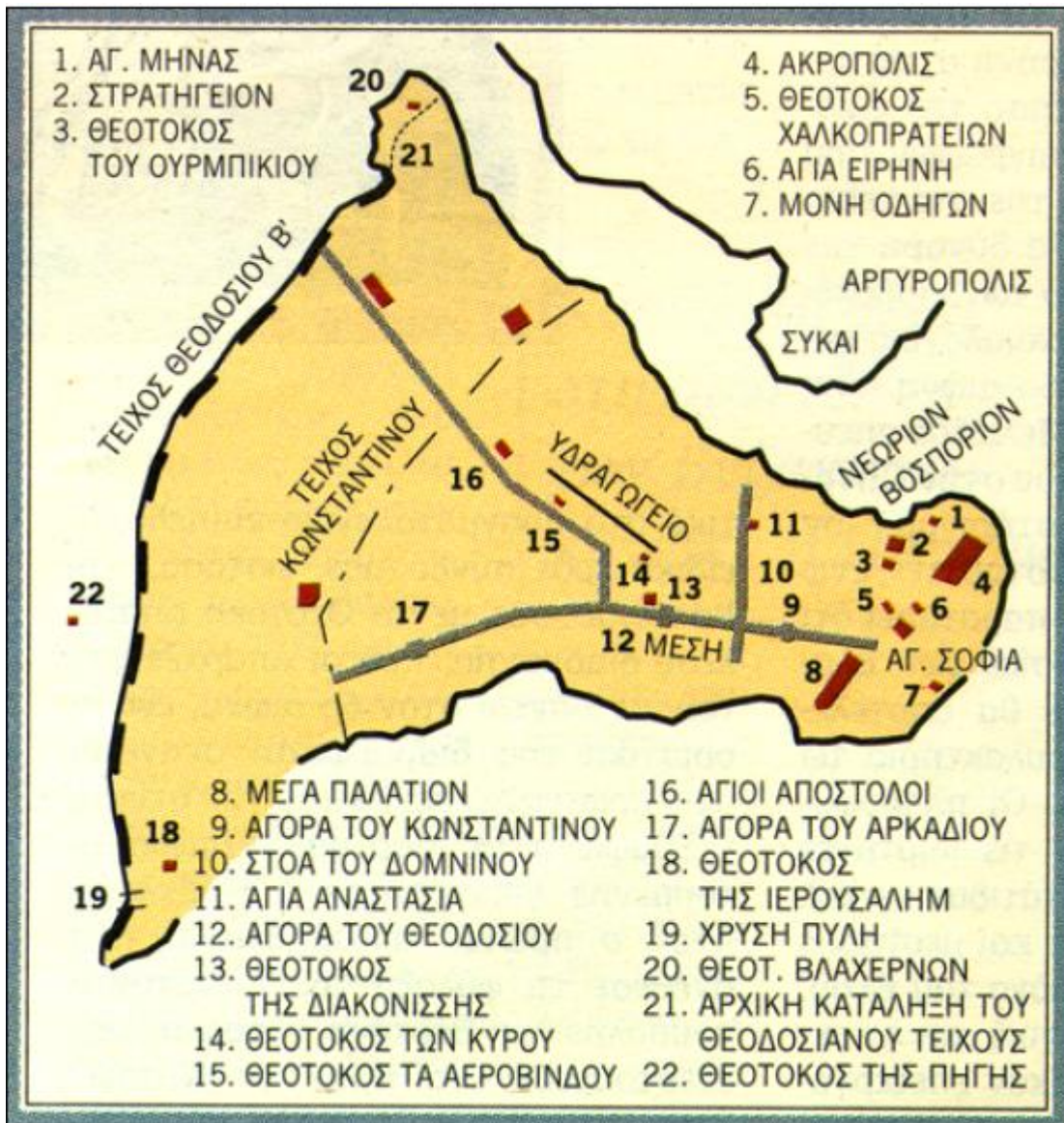

Η Άλωση της Πόλεως (1453) και το Δράμα των Εθνικών μας Διχασμών(*)

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

1. Τοπογραφικός χάρτης της Κωνσταντινουπόλεως στους βυζαντινούς χρόνους, κατά τους οποίους οι περισσότεροι ιεροί Ναοί είχαν ιδρυθή προς τιμήν της Θεοτόκου.

του Πρωτοπρ. Γεωργίου Μεταλληνού, Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η 29η Μαΐου 1453 είναι ημέρα πένθους για τον Ελληνισμό, διότι κατ' αυτήν έπεσε η Πόλη, η δεύτερη ιστορική πρωτεύουσα του μετά την Αθήνα και άρχισε η μακρόσυρτη νύχτα της δουλείας.

Εξ ίσου, όμως, αποφράς είναι για το Γένος μας και η 13η Απριλίου 1204, διότι κατ' αυτήν έπεσε η Πόλη στους Φράγκους της Δ' Σταυροφορίας. Το δεύτερο αυτό

γεγονός δεν υστερεί καθόλου σε σημασία και συνέπειες έναντι του πρώτου. Υπάρχει, μάλιστα, γενετική σχέση μεταξύ τους.

Από το 1204, η Πόλη και σύνολη η Αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης-Ρωμανίας δεν μπόρεσε να ξαναβρεί την πρώτη της δύναμη. Το φραγκικό κτύπημα εναντίον της ήταν τόσο δυνατό, που έκτοτε η Κωνσταντινούπολη ήταν «μια πόλη καταδικασμένη να χαθεί» (Ελ. Γλύκατζη-Αρβελέρ). Από το 1204 μέχρι το 1453 η αυτοκρατορία μας διανύει την περίοδο της πολιτικής παρακμής και πτωτικής πορείας.

1. Αν η πρώτη Άλωση υπήρξε καθοριστικής σημασίας για την Αυτοκρατορία, τον Ελληνισμό, τα Βαλκάνια και την Ευρώπη ολόκληρη, εξ ίσου σημαντική για την πορεία του Γένους μας και κρισιμότερη στιγμή στην ιστορία της Ευρώπης υπήρξε και η δεύτερη Άλωση και τελική πτώση της Αυτοκρατορίας!

Για το Γένος, ιδιαίτερα, αρχίζει μ' αυτήν περίοδο μακράς δοκιμασίας. Αν οι ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις του δεν ήταν ακμαίες, είναι αμφίβολο, αν θα μπορούσε το Γένος να ξεπεράσει τις συνέπειες της Πτώσης, όπως συνέβη με άλλους λαούς στην Ιστορία. Η εμμονή, όμως, στην Ορθόδοξη Παράδοση και μέσω αυτής και στην Ελληνικότητα, διατήρησε το Γένος ενωμένο με τις ζωτικές πηγές του.

Όπως δε έχει επισημανθεί πολύ ορθά, ενώ πολιτικά μετά το 1204 η Αυτοκρατορία φθίνει και καταντά σκιά του εαυτού της, πνευματικά (Ησυχαστική Κίνηση) σημειώνει μεγάλη ακμή και κορύφωση της Αγιοπατερικής Παραδόσεως, που ζωογονούσε το Γένος και ενίσχυε τις πνευματικές του αντιστάσεις.

Ο κορυφαίος Ιστορικός μας (†) Απόστολος Βακαλόπουλος παρατηρεί, ότι στην διάρκεια της δουλείας [των Ρωμηών] η Ορθόδοξη Πίστη «ήταν κάτι παραπάνω από θρησκευτικό δόγμα. Ήταν το πνευματικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο εκφραζόταν η εθνική τους συνείδηση, ολόκληρος ο κόσμος τους, που έκλεινε μέσα του το ένδοξον παρελθόν και τις ελπίδες απολυτρώσεως».

Αλλά και ο Ιωάννης Καποδίστριας ομολογούσε, ότι «η χριστιανική θρησκεία εσυντήρησεν εις τους Έλληνας και γλώσσαν και πατρίδα και αρχαίας ενδόξους αναμνήσεις και εξαναχάρισεν εις αυτούς την πολιτικήν ύπαρξιν, της οποίας είναι στύλος και εδραίωμα» (πρβλ. Α' Τιμ. 3, 15).

2. Η πολιορκία της Κωνσταντινουπόλεως από τους Αβάρους τον Ζ' αί., σε Εικόνα του Η' αί. Στα τείχη έχουν τοποθετηθή Εικόνες της Παναγίας και του Χριστού, ώστε να αποτραπή η είσοδος των εισβολέων.

Η πτώση και απώλεια της Πόλης εκλόνισε προς στιγμήν τις συνειδήσεις. Τη σημασία της, άλλωστε, για το Γένος διετύπωσε η Κυπριακή Λαϊκή Μούσα με ένα υπέροχο στιχούργημα της:

«Η Πόλις ήτον το σπαθίν, η Πόλις το κοντάριν.

Η Πόλις ήτον το κλειδίν της Ρωμανίας όλης,

κι' εκλείδωνε κι ασφάλιζε όλην την Ρωμανίαν·

και όλον το Αρτζιπέλαγος εσφιχτοχλείδωνέν το...».

Η Πόλη ήταν η συνισταμένη όλων των ελπίδων των Ρωμηών, των πολιτών της Αυτοκρατορίας, και κυρίως των Ελλήνων. Η διατήρηση της ελευθερίας της, παρά

την τρομακτική συρρίκνωση της Αυτοκρατορίας το 15ο αιώνα, έτρεφε την αυτοπεποίθησή τους και συντηρούσε τον ψυχισμό τους.

Λίγο πριν από την Άλωση ο λόγιος Μοναχός Ιωσήφ Βρυέννιος, προβλέποντας τις εξελίξεις, έγραφε:

«Ταύτης της πόλεως ισταμένης, συνίσταται πως αυτή και η Πίστις ακράδαντος· εδαφισθείσης δε και αλούσης, άπερ, Χριστέ μου, μη γένοιτο, ποία εσται ψυχή κατά πίστιν ακλόνητος»; - δηλαδή: «Όσο στέκεται όρθια αυτή η Πόλη, μένει μαζί της ακλόνητη και η Πίστη. Αν όμως, κατεδαφισθεί ή αλωθεί, που να μη γίνει, Χριστέ μου! ποιά ψυχή θα κρατήσει την πίστη της ασάλευτη;».

Μετα την πτώση της Πόλης η δύναμη αντιστάσεως μειώθηκε σημαντικά, όπως δείχνουν οι αλλαξοπιστίες και η μοιρολατρική στάση πολλών απ' το Λαό, άλλα και τον Κλήρο. Το Γένος χρειαζόταν κάποια δύναμη, που θα εμπόδιζε την αλλοτρίωσή του και θα εξασφάλιζε την ανάκαμψη και επιβίωσή του. Αυτή τη δυσκολότατη, αλλά και αναγκαιότατη αποστολή, ανέλαβε η Εκκλησία, ως Εθναρχία.

Αλλά και για τους Οθωμανούς η Άλωση είχε τεράστια σημασία. Με αυτήν νομιμοποιήθηκε η νίκη τους πάνω στην Ελληνική Αυτοκρατορία, η οποία με το πάρσιμο της Πόλης έγινε και τυπικά Οθωμανική. Η κατάκτηση των υπολοίπων ρωμαϊκών εδαφών (Τραπεζούντος και κυρίως Ελλάδος) δεν ήταν παρά η ολοκλήρωση της επικρατήσεως της Οθωμανικής κυριαρχίας.

Το σπουδαίο όμως είναι, ότι το άλλοτε βάρβαρο, τουρκικό φύλο των Οθωμανών μέσα σε σύντομο χρόνο μπόρεσε να συγκροτηθεί σε μία πανίσχυρη αυτοκρατορία και να ενταχθεί στο σύστημα των ευρωπαϊκών κρατών.

Μέσα στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας θα αγωνιστεί στο εξής ο Ελληνισμός, μαζί με όλη τη Ρωμηοσύνη, να βρεί τον δρόμο του στη νέα γι αυτόν πραγματικότητα.

Πολλα έχουν -ερασιτεχνικά- γραφεί για την ερμηνεία της Αλώσεως. Πολλές επιθέσεις δέχεται ο Κλήρος, αλλά και ο Μοναχισμός από τις δυνάμεις εκείνες, που αναζητούν ευθύνες και ελεγχόμενες συμπεριφορές κατα τις υπαγορεύσεις της ιδεολογίας τους.

Η παραταξιακή συνείδηση οδηγεί και στην ιδεολογική χρήση των πηγών, με συνέπεια την αναίρεση της ιστορικής επιστήμης. Έτσι διαμορφώθηκαν ιδεολογήματα, που αναπαράγονται χωρίς υπευθυνότητα, διότι λείπει η πλήρης γνώση των πηγών και η συνδυαστική ερμηνεία τους.

Η συνήθης απάντηση στο ερώτημα που τίθεται από τους κύκλους αυτούς: «γιατί ετούρκεψε το Βυζάντιο», επιρρίπτει την ευθύνη, στην μερίδα των ανθενωτικών, που θεωρούνται υπεύθυνοι για την πτώση της Αυτοκρατορίας. Και σ' αυτό οδηγεί η απολυτοποίηση των φαινομένων, οφειλομένη στην άγνοια των πραγμάτων στο σύνολό τους. Αποτέλεσμα, η «αγιοποίηση» της αντιπάλου μερίδος των Ενωτικών, η διχαστική θεώρηση της ιστορίας και η αδυναμία αντικειμενικής ερμηνείας της.

Και είναι γεγονός, ότι η διάσταση Ενωτικών-Ανθενωτικών ήταν πραγματική και μπορεί να θεωρηθεί ως ο πρώτος σοβαρός διχασμός στην νεώτερη ιστορία μας, αλλά και ρίζα όλων των κατοπινών εξελίξεων. Γι' αυτό ακριβώς η κατα το δυνατόν πληρέστερη κατανόησή της (δηλ. της διαστάσεως) προσφέρει ένα ασφαλές κλειδί στην ερμηνεία και όλων των μεταγενεστέρων διχασμών στην πορεία του Γένους-Έθνους μας.

2. Η διάσταση Ενωτικών-Ανθενωτικών υποστασίωσε την διπλή στάση του Γένους μας έναντι της Δύσεως, κυοφορήθηκε δε στην «καθ' ημάς Ανατολή» μετά το μεγάλο Σχίσμα του 1054. Είναι δε χαρακτηριστικό, ότι και όλοι οι μετέπειτα εθνικοί διχασμοί μας θα έχουν σημείο αναφοράς τη Δύση και τη στάση μας απέναντί της.

Αποφασιστικά επηρέασε τη στάση της Ορθόδοξης Ανατολής έναντι της Δύσεως η Άλωση του 1204 και ο θεσμός της Ουνίας (μετα το 1215), ως πολιορκητική μηχανή της Φραγκίας στη Ρωμαϊκή Ανατολή.

Το φιλοδυτικό ρεύμα αποτελούσαν κυρίως διανοούμενοι και πολιτικοί, ουνίτες ή ουνιτίζοντες. Οι πρώτοι, διότι ταυτίζονταν στις θεωρητικές τους αναζητήσεις με τους δυτικούς σχολαστικούς, ενώ οι δεύτεροι και για λόγους σκοπιμότητας (προσδοκία στρατιωτικής βοήθειας στην αντιμετώπιση του τουρκικού κινδύνου).

Οι Ανθενωτικοί, κυρίως ο κλήρος, οι μοναχοί και το ευρύ λαϊκό σώμα, διατηρούσαν μόνιμη μετα το 1204 δυσπιστία έναντι της Δύσεως. Ο «αντιδυτικισμός», βέβαια, δεν ήταν αθεμελίωτος, ούτε οφειλόταν σε απλή μισαλλοδοξία. Στηριζόταν σε πολύ καλή γνώση της φραγκοπαπικής Δύσεως και των μονίμων διαθέσεών της απέναντι στην Ανατολή.

Ο αντιδυτικισμός της Ανατολής συνιστούσε περισσότερο αυτοάμυνα και αυτοπροστασία. Είχε ερείσματα πνευματικά και κοινωνικοπολιτικά· την επίγνωση της πνευματικής αλλοτριώσεως της χριστιανικής παράδοσης στη Δύση, του φραγκικού επεκτατισμού και της εκφράγκευσης του πατριαρχείου της Παλαιάς Ρώμης (1046), ως και της μεταβολής του σε παπικό κράτος, με όλες τις ευνόητες συνέπειες.

Εξ άλλου, συνείδηση των Ανθενωτικών ήταν, ότι την ορθόδοξη ταυτότητα (που γι' αυτούς ήταν συγχρόνως και εθνική) δεν την απειλούσαν τόσο οι Οθωμανοί, όσο οι Φραγκολατίνοι.

Η συνείδηση αυτή των Ανθενωτικών θα κωδικοποιηθεί στο κήρυγμα του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού (18ος αί.): «Και διατί δεν έφερεν ο Θεός άλλον βασιλέα, που ήταν τόσα ρηγάτα εδώ κοντά να τους το δώση, μόνο ήφερε τον Τούρκον μέσαθε από την Κόκκινην Μηλιά και του το εχάρισεν; Ήξερεν ο Θεός πως τα άλλα ρηγάτα μας βλάπτουν εις την πίστιν και (ενώ) ο Τούρκος δεν μας βλάπτει. Άσπρα δώσ' του και καβαλλίκευσέ τον από το κεφάλι. Και δια να μη κολασθούμεν, το έδωσε του Τούρκου και τον έχει ο Θεός τον Τούρκον ώσαν σκύλον να μας φυλάη...».

Ο Πατροκοσμάς έδινε, έτσι, απάντηση στους φιλενωτικούς, χωρίς μάλιστα να μπορεί να κατηγορηθεί ως εχθρός του λαού ή εθελόδουλος. Οι φιλενωτικοί, αντίθετα, πιστεύοντας στις υποσχέσεις της χριστιανικής Ευρώπης και δεμένοι ιδεολογικά μαζί της ήσαν πρόθυμοι να μειοδοτήσουν στο θέμα της Πίστεως, με υποθετικά πολιτικά ή προσωπικά ανταλλάγματα. Γι' αυτούς η Πίστη δεν ήταν πια υπόθεση εμπειρίας και στάση ζωής, αλλά ιδεολογία θρησκευτική, υποκειμένη στους οποιουσδήποτε «ιστορικούς συμβιβασμούς». Οι φιλενωτικοί μας εκληροδότησαν το «ευρωπαϊκό σύνδρομο» και τη θεώρηση της Δύσεως ως της «καθολικής μας μητρόπολης», κατα τον αείμνηστο Κωστή Μοσκώφ.

Ο Στήβεν Ράνσιμαν δικαιώνει τους Ανθενωτικούς, ως ρεαλιστές και νηφάλιους εκτιμητές της καταστάσεως: «Οι Βυζαντινοί διανοούμενοι, που είχαν απορρίψει τη δυτική βοήθεια, η οποία υπό τις καλύτερες συνθήκες θα είχε διασώσει ενα μικρό τμήμα του ορθοδόξου εδάφους και η οποία περιελάμβανε την ένωση της Εκκλησίας με τη Ρώμη, κατα συνέπεια την επέκταση των διαιρέσεων εντός της Εκκλησίας, δικαιώθηκαν. Η ακεραιότητα της Εκκλησίας διατηρήθηκε και με αυτήν η ακεραιότητα του ελληνικού λαού»!

Στο σημείο αυτό χρειάζεται μία διευκρίνηση, που προσφέρει το ερμηνευτικό κλειδί της πολιτικής του Γένους-Έθνους μας ως τον 19ον αιώνα. Η συνάντηση με την «Φραγκιά» (κορύφωση του 1204) καθόρισε και τη στάση έναντι της εξ ανατολών

απειλής, δηλαδή των Τούρκων. Το Έθνος, συναισθανόμενο τον τουρκικό κίνδυνο, στρεφόταν προς τη Δύση (στάση ενωτικών), διαβλέποντας, όμως, τον φραγκικό κίνδυνο, χωρίς να αποδέχεται την οθωμανική εξουσία, αλλά και χωρίς να μπορεί να την αποτινάξει «άχρι καιρού», προτιμούσε κατά τον λόγο του Πατροκοσμά τον Τούρκο, που δεν απειλούσε την ιστορική ταυτότητά του, αλλά επέτρεπε την ιστορική συνέχειά του.

Οι Ανθενωτικοί, απορρίπτοντας την δυτική «φιλία» και «συμμαχία», δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν άνευ ετέρου «τουρκόφιλοι». Η δουλικότητα των διανοουμένων έναντι της «Φραγκιάς» ήταν γι' αυτούς ουσιαστική απειλή. Η φιλενωτική πολιτική αυτοκρατόρων, όπως ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος (13ος αί.) ή ο Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος (εφράγκευσε το 1369), συνιστούσαν προκλήσεις ανυπέρβλητες, αλλά και αποκαλυπτικές. Τους φόβους αυτούς ενίσχυσε ακόμη περισσότερο η πολιτική και των λοιπών Παλαιολόγων.

Η κατάκτηση «βυζαντινών» εδαφών από τους Οθωμανούς δεν εθεωρείτο απώλεια για την Αυτοκρατορία, εφ' όσον στα εδάφη αυτά συνεχιζόταν η ενότητα της Εκκλησίας, η οποία πνευματικά διάσωζε και τη συνέχεια της Ρωμανίας. Η φραγκοκρατία, όμως, απέδειξε ότι δεν συνέβαινε το ίδιο και στις φραγκοκρατούμενες περιοχές, που με τον διωγμό της ορθοδόξου Εκκλησίας, αν δεν διέκοπταν, τουλάχιστον καθιστούσαν τη συνέχεια αυτή ιδιαίτερα δύσκολη.

Είναι κοινή, άλλωστε, η γνώμη των βυζαντινολόγων, ότι στην κατάσταση που βρισκόταν στα μέσα του 15ου αιώνα η Αυτοκρατορία και αν δεν έπεφτε στους Οθωμανούς, θα καταντούσε ένα απλό προτεκτοράτο των δυτικών Κρατών ή του Πάπα.

Πρέπει, όμως, να παραδεχθούμε, ότι Ενωτικοί και Ανθενωτικοί, παρα την αντίθεσή τους, λειτουργούσαν ως σύνθεση. Οι δεύτεροι έσωσαν την ταυτότητα του Γένους, αλλά οι πρώτοι το κράτησαν σε αδιάκοπο επαναστατικό βρασμό, δυναμοποιώντας τις αντιστάσεις του.

3. Η ιδεολογική αυτή αντίθεση (Ενωτικών-Ανθενωτικών), προσδιοριζόμενη όπως είπαμε από τη στάση έναντι της Φραγκικής Ευρώπης, ενσαρκώθηκε σε ηγετικές μορφές, σε σχήματα δυαδικά, που διαμόρφωναν και την ευρύτερη λαϊκή ιδεολογία στην εποχή τους.

Κωνσταντίνος Παλαιολόγος και Λουκάς Νοταράς, άγιος Μάρκος Ευγενικός και Καρδινάλιος Βησσαρίων, Γεννάδιος Σχολάριος και Γεώργιος Γεμιστός-Πλήθων. Οι στάσεις των προσώπων αυτών σφράγισαν την κατοπινή πορεία του Έθνους, συνεχιζόμενες με διάφορα ονόματα, με το ίδιο, όμως, περιεχόμενο.

Έτσι, εμφανίσθηκαν η Ανατολική και Δυτική Παράταξη ήδη στη δουλεία, που φθάνουν μέχρι την εποχή μας. Τί άλλο εκπροσωπούσαν ο Θεόκλητος Φαρμακίδης και ο Κωνσταντίνος Οικονόμος τον 19ο αιώνα;

Στο ίδιο ιδεολογικό δίπολο εντάσσεται και ο Διχασμός του 1916 (Βενιζελικοί-Βασιλικοί), η εμφυλιακή σύγκρουση από το 1944 (αστοί-κομμουνιστές), με κάποιες φυσικά μικρές αποχρώσεις ή διαφοροποιήσεις.

Οι διαμορφούμενες, όμως, στο Έθνος παρατάξεις λειτουργούν μόνιμα με τις ίδιες προϋποθέσεις, τη στάση απέναντι στην Ορθόδοξη Παράδοση και τις δυτικές προκλήσεις.

Η αντίθεση βέβαια Βενιζελικών-Βασιλικών το 1916 ήταν η συνέπεια της αποδοχής των ενδοδυτικών διαιρέσεων και η ελληνοποίησή τους, ενώ το 1944 το Έθνος φαινομενικά διαιρέθηκε -και πάλι- σε φιλοδυτικούς και ανατολικούς, διότι το μαρξιστικό σύστημα είναι και αυτό γέννημα της δυτικοευρωπαϊκής διαλεκτικής, που μεταφυτεύθηκε στην ορθόδοξη Ανατολή, όπως και ο αστισμός.

Απλούστατα η Ανατολική Παράταξις, που παλαιότερα ταυτιζόταν με την ομόδοξη Ρωσία, συνέχισε και μετά το 1917 να μένει φιλορωσική (φιλοσοβιετική), ταυτιζόμενη μόνο με ένα μικρό ποσοστό της με τη μαρξιστική ιδεολογία.

Η ίδια αντίθεση Ενωτικών - Ανθενωτικών συνεχίζεται και στη διάσταση σήμερα ευρωπαϊστών-αντιευρωπαϊστών, όταν βέβαια, το υπόβαθρο μένει πνευματικό, όπως τον 15ο αιώνα, οπότε μπορεί να γίνεται λόγος για διάσταση παραδοσιακών (ορθόδοξων)-αντιπαραδοσιακών, που έχει εισέλθει ήδη και στον πολιτικό χώρο, ως αντίθεση παραδοσιακών-εκσυγχρονιστών (όλων των κομμάτων). Σημασία έχει ότι σε όλα αυτά τα αντιθετικά σχήματα η «Δύση» και η στάση απέναντί της βρίσκεται στη βάση των πραγμάτων.

4. Ακριβώς στο σημείο αυτό φαίνεται η επικαιρότητα της 29ης Μαΐου για τη σημερινή πραγματικότητα και τις σύγχρονες σχέσεις. Διότι οι συμπεριφορές των προσώπων αποκαλύπτουν και τον τρόπο, κατά τον οποίο λειτουργεί κάθε φορά ο εθνικός διχασμός, αλλά και τις συνέπειές του για το Γένος-Έθνος.

Είναι γεγονός, ότι παρα την αντίθεση, ο διχασμός μπορεί να αποβεί ευεργετικός

προς το Έθνος, όταν οι αντιτιθέμενοι ταυτίζονται με αυτό και εργάζονται γι αυτό, μη ταυτιζόμενοι με τα ξένα συμφέροντα. Τις δύο παρατάξεις συνδέει τότε η κοινή αγάπη προς το Έθνος, η δε επιλογή διαφορετικών οδών πορείας και στρατηγικής αποβλέπει μόνο στην σωτηρία του Γένους-Έθνους (Salus Patriae).

Κλασικά παραδείγματα οι δυάδες Κωνσταντίνου Παλαιολόγου - Λουκά Νοταρά και Γενναδίου - Πλήθωνος. Λυδία λίθος δε στη διακρίβωση αυτή είναι η συνεργασία τους στην απόκρουση των εναντίων.

Αλλ' ας δούμε χωριστά τις συμπεριφορές αυτών των προσώπων.

Ο αυτοκράτορας της οδύνης Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος (1403-1453) αναδείχθηκε νέος Λεωνίδα του Έθνους. Το δικό του «Μολών λαβέ» εκφράσθηκε με τα λόγια: «Το την πόλιν σοι δούναι ουκ έμον έστιν [...] Κοινή γαρ γνώμη πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα της ζωής ημών». Κανείς, λοιπόν, δεν μπορεί να αμφισβητήσει τον πατριωτισμό του, μολονότι, έλαβε μέρος στην ουνιτική λειτουργία της 12ης Δεκεμβρίου 1452, στην οποία αναγνώσθηκε το ουνιτικό διάταγμα της Φλωρεντίας. Ο λαός πάγωσε! Ο ίδιος ο αυτοκράτορας το άκουσε μουδιασμένος. Και όλα αυτά ακριβώς έξι μήνες πριν από την Άλωση...

Αντίθετα, ο Μέγας Δουξ Λουκάς Νοταράς από την ανεύθυνη και παραταξιακή ιστοριογραφία χαρακτηρίζεται φιλότουρκος. Είναι βέβαια, γεγονός, ότι στην «ένωση» με το φραγκολατινικό στοιχείο, στην οποία φάνηκε συγκαταβατικός και υποχωρητικός για πολιτικές σκοπιμότητες ο Κωνσταντίνος, έβλεπε την εξαφάνιση του Γένους, όπως ήδη ελέχθη. Γι' αυτόν ο οθωμανικός και ισλαμικός κίνδυνος δεν έπαυε να είναι κίνδυνος, αλλά όχι τόσο δυνατός, ώστε να επηρεάσει το Γένος αποφασιστικά. Επειδή, όμως, εξ ίσου αγαπούσε και αυτός το Γένος-Έθνος, αναδείχθηκε, παρά την ιδεολογική αντίθεσή του, μεγάλος πατριώτης.

Ο Λουκάς Νοταράς υπήρξε μια υπέροχη στην τραγικότητά της Μορφή. Ρεαλιστικότερος μάλιστα του αυτοκράτορα, δεν έτρεφε ψευδαισθήσεις, όπως οι ρομαντικοί φιλενωτικοί. Γνώριζε καλά την μετακαρλομάγνεια Ευρώπη και τους αντιρωμαίικους και ανθελληνικούς, στόχους της. Πάλαιψε, όμως, και αυτός ηρωικά για την απόκρουση του οθωμανικού κινδύνου, απορρίπτοντας στην πράξη κάθε κατηγορία για εθελοδοουλία.

Αλλά και άλλοι ανθενωτικοί, όπως ο μοναχικός κόσμος, βοηθούσε τους αμυνόμενους και αυτές ακόμη οι μοναχές.

Κατά τον αληθινό επιστήμονα Στήβεν Ράνσιμαν (Η Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, σ. 151): «Με τις εφεδρείες του στάλθηκε να βοηθήσει στην άμυνα, που ήταν καλά οργανωμένη στις ακτές». Εξ άλλου, δύο γιοί του Νοταρά

έπεσαν μαχόμενοι στις επάλξεις μαζί με τον αυτοκράτορα.

Η πραγματικότητα, όμως επεφύλασσε στον δυστυχή πατέρα ακόμη μεγαλύτερη τραγωδία. Πάλι κατα τον Ράνσιμαν, αντικειμενικόν εκτιμητή των πηγών: «Η καλοσύνη, που είχε δείξει ο Μεχμέτ στους υπουργούς του αυτοκράτορα, δεν κράτησε πολύ. Είχε πεί ότι θα έκανε τον Λουκά Νοταρά κυβερνήτη της Κωνσταντινουπόλεως. Αν ποτέ αυτό υπήρξε η πραγματική του πρόθεση, σε λίγο άλλαξε γνώμη. Η γενναιοφροσύνη του κολοβωνόταν πάντοτε από την υποψία και διάφοροι σύμβουλοι του συνέστησαν να μην έχει εμπιστοσύνη στον Μέγα Δούκα. Έβαλε την αφοσίωσή του (=του Νοταρά) σε δοκιμασία.

Πέντε μέρες μετά την πτώση της Πόλης έκανε ένα συμπόσιο. Κατά τη διάρκεια του συμποσίου και ενώ είχε βαρύνει από το κρασί, κάποιος ψιθύρισε ότι ο δεκατετράχρονος γιος του Νοταρά ήταν εξαιρετικά ώραίος. Ο Σουλτάνος έστειλε αμέσως έναν ευνούχο στο σπίτι του μεγάλου δούκα ν' απαιτήσει να σταλεί το παιδί στο σουλτάνο. Ο Νοταράς, του οποίου οι δύο μεγαλύτεροι γιοί σκοτώθηκαν πολεμώντας, αρνήθηκε, να θυσιάσει το παιδί του σε τέτοια τύχη. Αμέσως κατέφθασε η αστυνομία και έφερε το Νοταρά με τον γιό του και τον νεαρό γαμβρό του, γιο του μεγάλου δομέστιχου Ανδρόνικου Καντακουζηνού, μπροστά στο σουλτάνο. Όταν και πάλι ο Νοταράς αρνήθηκε να συμμορφωθεί προς την επιθυμία του σουλτάνου, ο τελευταίος έδωσε διαταγή ν' αποκεφαλισθούν και οι τρεις επί τόπου. Ο Νοταράς ζήτησε μόνο ν' αποκεφαλισθούν οι νέοι πριν απ' αυτόν, μήπως η θέα του θανάτου του τους έκανε να δειλιάσουν. Όταν σφάχθηκαν και οι δύο, γύμνωσε το λαιμό του στο σπαθί του δημίου».

Οι παραταξιακοί ιστοριογράφοι, γράφοντας λιβελλογράφημα και όχι ιστορία, για να δικαιώσουν τη στάση τους, στηρίζονται στα περί Νοταρά στη διήγηση του μεγάλου αντιπάλου, εχθρού στην ουσία, του μεγάλου δούκα Γεωργίου (Σ)Φραντζή.

Ο λιβελλογραφικός χαρακτήρας της «ιστορίας» τους βεβαιώνεται από την παραθεώρηση και αποσιώπηση όλων των άλλων πηγών, που αξιοποιεί στο έπακρο ο αυθεντικός ιστορικός Στ. Ράνσιμαν στο έργο του «Η Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως», το οποίο δι' ευνόητους λόγους ελάχιστα ή καθόλου λαμβάνουν υπόψη οι δικοί μας λιβελλογράφοι.

Την ιστορική, όμως, απαξία του έργου του Φραντζή κατέδειξε με τρόπο καθαρά επιστημονικό ο αείμνηστος διδάσκαλός μου Νικόλαος Τωμαδάκης στο κλασικό έργο του «Οι ιστορικοί της Αλώσεως».

Εξ άλλου, κατα τον Ράνσιμαν, «η αποδιδόμενη σ' αυτόν (τον Λ.Ν.) από τους εχθρούς του φράση: »Καλύτερα το σαρίκι του Σουλτάνου από την καλύπτρα την

παπική'', δεν είναι σήμερα τόσο σκανδαλώδης, όσο φαίνεται εκ πρώτης όψεως».

Όπως, όμως, είπε ο αρχαίος ρήτοράς μας Ισοκράτης, «κοινή η τύχη και το μέλλον αόρατον». Η τύχη των λοιπών μελών της οικογενείας του Νοταρά ταυτίσθηκε με την τύχη των μελών της οικογενείας του Φραντζή. Η σύζυγος και η θυγατέρα του Νοταρά αιχμαλωτίσθηκαν και «απέτελεσαν μέρος της μεγάλης φάλαγγας των αιχμαλώτων, που συνόδεψαν την Αυλή κατά την επιστροφή της στην Αδριανούπολη. Η σύζυγος του Νοταρά πέθανε στο δρόμο στο χωριό Μεσσήνη. Ήταν από αυτοκρατορική καταγωγή και η μεγαλύτερη κυρία στο Βυζάντιο μετά το θάνατο της αυτοκράτειρας-μητέρας και απολάμβανε βαθύτατο σεβασμό, ακόμα και από τους αντιπάλους του Νοταρά, για την αξιοπρέπεια και την φιλανθρωπία της».

Και συνεχίζει ο Ράνσιμαν: «Ο Φραντζής, που το μίσος εναντίον του Νοταρά δεν έσβησε, ούτε και με τις αμοιβαίες συμφορές τους και που έδωσε μια μικρή, δυσμενή και αναληθή αφήγηση του θανάτου του, αντιμετώπισε και ο ίδιος παρόμοια τραγωδία. Έγινε επί δεκαοκτώ μήνες σκλάβος στο σπίτι του αρχηγού του ιππικού του σουλτάνου, πριν κατορθώσει να εξαγοράσει την ελευθερία του και της συζύγου, του, αλλά και τα δυο παιδιά, που τα είχε βαπτίσει ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος, κλείσθηκαν στο χαρέμι του σουλτάνου!

Η κόρη του Θάμαρ πέθανε εκεί σε παιδική ηλικία· το άγורי σφάχθηκε από το σουλτάνο, γιατί αρνήθηκε να υποκύψει στις ακόλαστες επιθυμίες του» (Ράνσιμαν, σ. 203). Ποιός μπορεί να μιλήσει, λοιπόν, για «προδοσία» και έλλειψη πατριωτισμού στη περίπτωση του Νοταρά; Μολονότι απέκρουε τον φιλοπαπισμό του αυτοκράτορα και τον ουνιτισμό του, δεν υστέρησε σε φιλοπατρία και αυτοθυσία. Οι ιδεολογικές αντιθέσεις υποχώρησαν μπροστά στον κίνδυνο της Πατρίδος και την ανάγκη υπερασπίσεώς της.

5. Ανάλογα, όμως, ισχύουν και στην περίπτωση της άλλης дуάδας, του Πατριάρχου Γενναδίου και του Γεωργίου Πλήθωνος-Γεμιστού.

Ο Γεννάδιος επιτέθηκε με σφοδρότητα στην θρησκευτική επιλογή του Πλήθωνος, που θέλησε να αναστήσει την αρχαία Ελληνική θρησκεία, καίοντας συμβολικά με αποτροπιασμό ένα αντίγραφο των Νόμων του Γεμιστού. Πόσο μαλλον, που ο Πλήθων επέβαλλε με το βιβλίο αυτό ποινή θανάτου σ' αυτόν, που δεν θα δεχόταν τη θρησκεία του!

Με βάση αυτές τις προϋποθέσεις κατανοούνται οι κλασικές φράσεις των δύο αντιπάλων. Γεννάδιος: «Ούκ αν φαίην έλληνα είναι, ότι χριστιανός είμι». Πλήθων: «Έλληνες έσμεν το γένος, ως ήτε φωνή και η πάτριος παιδεία μαρτυρεί».

Ο πρώτος, όμως, εδήλωνε, ότι δεν είναι ειδωλολάτρης, ενώ ο δεύτερος μαρτυρούσε την καταγωγή του. Την καταγωγή, όμως, αυτή δεν την ηρνείτο και ο ελληνικότατος στην παιδεία του Γεννάδιος, από αγάπη δε στον ίδιο Ελληνισμό επέδειξαν και οι δύο την ίδια στάση έναντι του Γένους-Εθνους στη Σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας (1438/39).

Στο διάλογο με τον Λατινισμό συμπεριελήφθη και ο Πλήθων ως ικανότατος φιλόλογος και παλαιογράφος. Και αυτός ανταποκρίθηκε με προθυμία, διότι πίστευε ότι ο παπισμός απειλούσε τον Ελληνισμό.

Σ' αυτό ταυτιζόταν απόλυτα ο Πλήθων με το Γεννάδιο, αλλά και τον Μάρκο τον Ευγενικό, με τον οποίο έδωσε κοινή μάχη στη Σύνοδο, για να αποδειχθούν οι πανουργίες των Λατίνων. Γι' αυτό μεταξύ εκείνων, που δεν υπέγραψαν την ένωση, ήταν και ο Πλήθων. Ο αυτοκράτορας, σεβόμενος και αυτόν και τον άγιο Μάρκο, τους φυγάδευσε μυστικά για να μη ξεσπάσει επάνω τους η μήνη των Λατίνων.

Η αποστροφή προς τον Παπισμό ήταν στα πρόσωπα αυτά κοινή, διότι εκεί εντόπιζαν την μεγαλύτερη απειλή για το Γένος, έστω και αν την αντιμετώπιζαν διαφορετικά, ο Πλήθων με στροφή στην ελληνική αρχαιότητα, ο Μάρκος δε και ο Γεννάδιος με την διάσωση της ελληνικότητας μέσω της πατερικής Ορθοδοξίας.

Βέβαια θα μπορούσε να λεχθεί, ότι αγάπη προς το Έθνος είχε και ο καρδινάλιος Βησσαρίων. Η προσχώρησή του, όμως, στον Παπισμό και η υποστήριξη εκ μέρους του της Ουνίας και η προπαγάνδισή της στο Γένος απέδειξε το μεγάλο λάθος της επιλογής του, όπως και όλων των λατινοφρόνων.

Ο Βησσαρίων είναι ο αρχέτυπος μιας άλλης διαστάσεως των διχασμών μας. Αναμφίβολα δεν αγαπούσε το Γένος όπως ο Πλήθων, διότι ουσιαστικά το παρέδιδε στις δυνάμεις εκείνες, που απεργάζονταν την ιστορική εξαφάνισή του. Αρκεί να σκεφθεί κανείς τις χιλιάδες των αποδεχθέντων τον Παπισμό ή την Ουνία στη Μεγάλη Ελλάδα, στους μετέπειτα αιώνες. Μαζί με την Ορθοδοξία έχασαν και τη γλώσσα τους και από τον Ελληνισμό τους μόνο η ανάμνηση τους έμεινε και η νοσταλγία.

Από την άλλη πλευρά, ούτε ο άγιος Μάρκος, ούτε ο Πλήθων μπορούν να χαρακτηρισθούν φιλότουρκοι, μολονότι ο δεύτερος για λόγους τακτικής προέτεινε σε κάποια στιγμή την δημιουργία δυαδικής αυτοκρατορίας μεταξύ Ελλήνων και

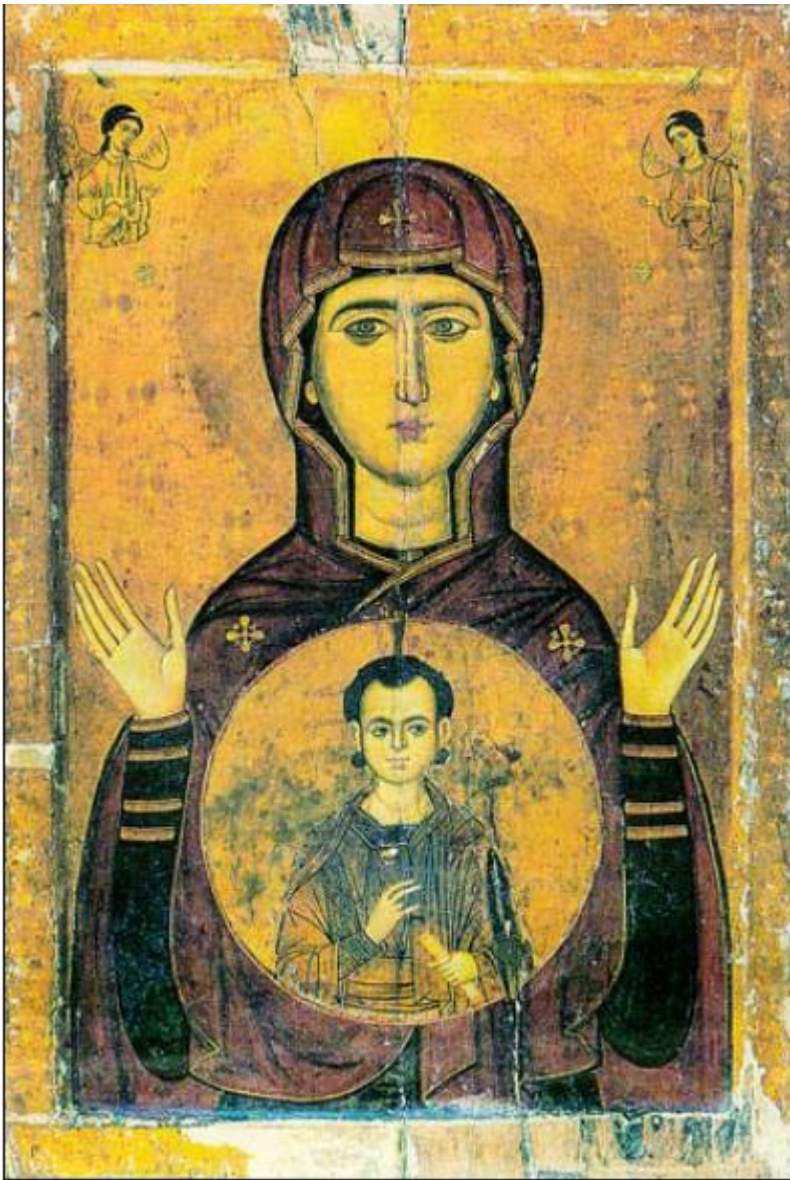
Οθωμανών, για τη διάσωση του Γένους και της αυτοκρατορίας. Η πρόταξη του Έθνους στα παραπάνω πρόσωπα ήταν δεδομένη έστω και αν κάποιοι αστόχησαν στις επιλογές τους.

Η ταύτιση με αλλότριες δυνάμεις και μάλιστα με εκείνες που επιβουλεύονται ή μπορούν να βλάψουν καίρια το Έθνος, είναι το μεγάλο πρόβλημα. Και αυτό έπραξε λ.χ. αργότερα ο επίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος, ο επονομασθείς Σκυλόσοφος († 1611). Παρα την φιλοπατρία του, προσχώρησε στον Παπισμό, περιμένοντας μάταια βοήθεια και υποστήριξη στις εξεγέρσεις του (1601 και 1611).

Σ' αυτές τις περιπτώσεις, που θα πληθυνθούν στους τελευταίους αιώνες της Οθωμανοκρατίας, η συνεργασία με τις ξένες δυνάμεις θα υπερβεί τα όρια της συμμαχίας, μεταβαλλομένη αυτόχρονα σε υποταγή, που σήμαινε ταυτόχρονα απώλεια για το Έθνος.

Αυτό δήλωναν οι ειδικοί όροι, που πλάσθηκαν στα χρόνια της δουλείας: τουρκεύω ή τουρκίζω και φραγκεύω ή φραγκίζω. Σημασία δε έχει ότι οι όροι αυτοί, που καθιερώθηκαν από την πικρά εμπειρία του υποδούλου Γένους μας, υπονοούσαν, ότι η ταύτιση με τις εχθρικές δυνάμεις συνετελείτο με την απώλεια της Πίστews-Ορθοδοξίας, η οποία (ταύτιση) συνεπέφερε και την απώλεια για το Γένος.

Αυτό δε συνέβαινε ακόμη και στην περίπτωση διασώσεως της γλώσσας, που, όπως τα πράγματα αποδεικνύουν, δεν αρκεί, για να σώσει μόνη την εθνική ταυτότητα. Οι Καππαδόκες λ.χ. στην Μικρασία έχασαν τη γλώσσα τους, αλλά μέσω της Ορθοδοξίας διετήρησαν τον Ελληνισμό τους. Αντίθετα οι Βαλαάδες στη Δυτική Μακεδονία διετήρησαν τη γλώσσα, άλλα ετούρκευσαν, όταν έχασαν την Πίστη τους, την Ορθοδοξία. Το 1821 δικαιώθηκε ο Μάρκος Ευγενικός και όχι ο Βησσαρίων.

3. Εικόνα της Παναγίας Βλαχερνίτισσας, τέλη ΙΓ' αι.

6. Οι διχασμοί στην εποχή της Αλώσεως, μένοντας στα όρια της ιδεολογίας, δεν απέβαιναν βλαπτικοί για το Έθνος-Γένος. Το αντίθετο, όμως συνέβαινε, όταν συνετελείτο προσχώρηση στις επιβουλευόμενες το Έθνος δυνάμεις, που προϋπέθετε και την εσωτερική ταύτιση μαζί τους. Αυτό θα ισχύει έκτοτε ως αμετακίνητος κανόνας.

Η πρόταξη του Έθνους παράγει εθνοκεντρικότητα και προσήλωση σ' αυτό μέχρις εσχάτων. Ο Μαρκος Εφέσου, ο πατριάρχης Γεννάδιος, ο Πλήθων ήσαν εθνοκεντρικοί· ο Βησσαρίων, κατά την δική μου εκτίμηση, όχι. Ο πατριάρχης Γεννάδιος, ο Πλήθων, ο άγιος Μάρκος, ο Λ. Νοταράς προέταξαν το Έθνος, όπως ακόμη και ο μαρτυρικός αυτοκράτοράς μας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος.

Η αναζήτηση εξωτερικής βοήθειας δεν ήταν γι' αυτούς υποταγή ή σχετικοποίηση του Έθνους στη συνείδησή τους. Η εθνοκεντρικότητα, εξ άλλου, είναι το

απαραίτητο θεμέλιο κάθε εξωτερικής πολιτικής.

Η συνείδηση του προτεκτοράτου, που καλλιεργήθηκε μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1830), οδήγησε επανειλημμένα στην υπόταξη του εθνικού συμφέροντος στο συμφέρον της οποιασδήποτε «προστατευούσης Δυνάμεως» και στην υποταγή σε ξένα κέντρα λήψεως των αποφάσεων. Και αυτό συχνά με το πρόσχημα του διεθνισμού, που σήμερα έγινε Οικουμενισμός και Παγκοσμιοποίηση. Αληθινή όμως οικουμενική συνείδηση μπορεί να υπάρξει μόνον εκεί, όπου ισχύει η αγάπη προς το Έθνος. Ο άνθρωπος χωρίς πατρίδα και εθνική συνείδηση δεν είναι παρα οικουμενικός τυχοδιώκτης και πλάνης στην έρημο του ατομισμού του.

Η εφαρμογή, συνεπώς, εθνοκεντρικής πολιτικής είναι ιδιαίτερα σήμερα αναγκαία, ως προϋπόθεση ιστορικής επιβιώσεως τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και στην πλανητική κοινωνία της Νέας Εποχής και της Νέας Τάξεως πραγμάτων.

Οι Αλώσεις του 1204 και του 1453 απειλούσαν γεωγραφικά σύνορα και προκάλεσαν δουλείες σωμάτων. Η ψυχή και το φρόνημά μας, εμειναν αδούλωτα και γι' αυτό επιβιώσαμε, κατορθώνοντας να φθάσουμε στο 1821.

Σήμερα τα σύνορά μας βρίσκονται στην ψυχή μας. Αυτή απειλείται με νέα (τρίτη) Άλωση. Η Υπερδύναμη της Νέας Εποχής, με όλες τις συνιστώσες της, έχει αποβεί «καθολική μας μητρόπολη» και μόνιμο σημείο αναφοράς, καθορίζοντας και προσδιορίζοντας σύνολο τον εθνικό μας βίο, και αυτό το φρόνημά μας με την εξωπροσδιοριζόμενη παιδεία.

Χρειάζεται, συνεπώς, παράλληλη καλλιέργεια της εθνοκεντρικότητας, όχι ως σωβινιστική εχθρότητα, αλλ' ως λυτρωτικό αντίβαρο στον οικουμενιστικό οδοστρωτήρα (πολιτικά και πνευματικά), που ισοπεδώνει το φρόνημα και εκθεμελιώνει τα σύνορα των ψυχών και συνειδήσεών μας.

Αν το Έθνος και η Πατρίδα δεν κυριαρχούν μέσα μας, αποδεχόμεθα την εξαφάνισή μας από τον στίβο της ιστορίας. Και αυτό το έργο (καλλιέργεια της εθνοκεντρικότητας), μετά την άλωση της παιδείας μας, μόνο η Εκκλησία ως εν Χριστώ κοινωνία και «ο πατριωτισμός των Ελλήνων», κατα το ακροτελεύτιο άρθρο του Συντάγματός μας, μπορούν να πραγματοποιήσουν.

Μέσα από αυτή την καλλιέργεια των ψυχών θα φθάσουμε στην ενότητα των Πατέρων μας του 15ου αιώνα, υπερβαίνοντας τις διχαστασίες μας και επιτυγχάνοντας την ενότητα του φρονήματος και των καρδιών μας.

(*) Έφημερ. «Όρθόδοξος Τύπος», άριθ. 1551-1553/21.5.2004-4.6.2004. Έπιμελ. ημετ.

Πηγή-αναδημοσίευση: agiografikesmeletes.blogspot.gr